

СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА АКЦИИТЕ

УВОД

По своята финансова същност акциите са ценни книжа, удостоверяващи участието на притежателя им – акционера, с номиналната им стойност в основния капитал на акционерното дружество. Чрез емитирането и продажбата на голям брой акции с ниска единична номинална стойност акционерното дружество може да набере големи по размер средства за финансиране на дейността си. Друго предимство на акционерната (корпоративна) форма на собственост е, че чрез покупко-продажбата на акциите на вторичния пазар собствеността върху тях, а следователно и дяловото участие в акционерния капитал, може лесно да се прехвърли от един акционер на друг, без да е необходимо одобрението на дружеството или на другите акционери.

1.1. Счетоводно третиране на акции при издателя

Финансирането чрез издаването на акции и други капиталови инструменти, търгувани на високоликвидни пазари, е валидно в голяма степен за корпорации от страни като САЩ и Великобритания, докато за Германия и Япония например основните начини са чрез ползване на банкови заеми и други дългови инструменти.

В зависимост от правата, които осигуряват на притежателите си акциите се разграничават на два основни вида: обикновени акции и привилегирани акции.

Обикновените акции са по-висшата, но и по-рискова категория акции, тъй като осигуряват на притежателите си право на глас в общото събрание на акционерите, право на дивидент (като остатъчна величина след заделяне на дивидентите за привилегированите акции в рамките на гласуваните дивиденти от общото събрание на акционерите) и право на ликвидационен (остатъчен) дял от нетните активи на акционерното дружество в случай че то бъде прекратено (на последно място след удовлетворяване на финансовите претенции на външните и вътрешни кредитори и привилегированите акционери).

Привилегированите акции дават правото на притежателите си на гарантиран дивидент преди дивидентите за обикновените акции (в случай че бъдат гласувани дивиденти), както и в повечето случаи правото на ликвидационен дял, но за сметка на това са без право на глас. Българският Търговски закон (ТЗ) изисква в съдържанието на самите акции да бъде отбелязано, че те не осигуряват правото на глас съгласно устава на дружеството (чл. 182, ал. 1). Освен това не се допуска повече от половината от акциите на акционерното дружество да са без право на глас, т.е. да са привилегирани. Ако за две поредни години не се изплати дивидент за привилегированите акции, те придобиват право на глас, което трае до изплащането на забавените дивиденти (чл. 182, ал. 4).

В зависимост от други допълнителни права, които осигуряват на акционерите, привилегированите акции могат да бъдат:

- с кумулативен (натрупващ се) дивидент (кумулативни привилегировани акции) или некумулативен дивидент (некумулативни привилегировани акции);

- конвертируеми привилегировани акции (с право на замяна срещу

обикновени акции в определено съотношение или цена);

- обратно изкупувани привилегировани акции в три разновидности:

подлежащи на задължително обратно изкупуване от издателя; с право (но не и задължение) на издателя да ги изкупи обратно; с право на притежателите им (акционерите) да ги предоставят за обратно изкупуване на издателя;

- привилегировани акции с право на допълнителен дивидент освен

гарантирания дивидент (наричани още “привилегировани акции с участие”);

- привилегировани акции с право на глас.

Предимствата на емитирането на привилегировани акции са, че чрез тях се

запазва контролът на обикновените акционери върху дейността на акционерното дружество, тъй като привилегированите акции са поначало без право на глас, както и да се избегне издаването на облигации или поемането на други пасиви (заеми и пр.), по които трябва да се плащат лихви, дори и при отрицателен финансов резултат¹. Акционерното дружество не е задължено да разпределя дивиденди, това може да стане най-общо само при наличие на печалба, която не се реинвестира в дейността, и на свободни парични средства.

¹ Допълнителни подробности за финансовата характеристика на обикновените и привилегированите акции са представени в бр. 6 и 7 от 2004 г. на сп. “Счетоводство XXI” от Ваня Борисова, “Финансови инструменти на капиталовия пазар”.

Както обикновените, така и привилегированите акции могат да бъдат в зависимост от други гледни точки следните видове:

а) Според начина на удостоверяване на собствеността върху тях: поименни или на приносител.

Поименните акции са такива, при които в съдържанието на акцията се вписва името на притежателя ѝ наред с другите реквизити, регламентирани в чл. 183 от ТЗ. Те се вписват в книгата на акционерите. На лицевата страна на поименната акция се вписва името на първия ѝ собственик. Поименните акции се прехвърлят с джиро – името на всеки следващ се записва на гърба на акцията. Прехвърлянето с джиро не се отнася за публичните акционерни дружества съгласно чл. 111, ал. 3 от ЗППЦК, тъй като акциите на тези дружества са само поименни.

Акциите на приносител се считат за собственост на тези, които ги притежават. В съдържанието им не се отбелязва името на собственика им. Те се прехвърлят с предаването им, когато стойността им е напълно изплатена. ТЗ допуска замяна на акции на приносител с поименни акции по искане на акционера след изплащане на стойността им. Някои дружества като търговските банки, застрахователните дружества, инвестиционните посредници акционерни дружества и др. могат да издават само поименни акции, като всяка акция дава право на един глас.

б) Според техническия им носител акциите са налични и безналични.

Налични са тези *акции*, за които се издава ценна книга на хартиен носител, притежаващ всички реквизити съгласно ТЗ. За *безналичните акции* не се издава такъв, вместо това се издава удостоверителен

документ – депозитарна разписка, по искане на акционера от Централния депозитар на ценни книжа (чл. 137, ал. 2 от ЗППЦК). Безналични акции у нас са задължително акциите на публичните акционерни дружества. Те се регистрират в Централния депозитар на ценни книжа, където се отбелязва всяко тяхно прехвърляне в резултат на покупко-продажба на борсата и другите регулирани пазари за ценни книжа. Следователно основното предимство на използването на безналични акции е, че се улеснява търгуването им по електронен път.

Наличните акции се вписват в книгата на акционерите, която се води в акционерното дружество. Когато акциите са безналични, такава книга не се води в дружеството. Справка за акционерния състав може да се получи от Централния депозитар.

в) В зависимост от степента на участието им в стопанския оборот на акционерното дружество акциите могат да бъдат:

- *оторизирани (уставни)* – акциите, които общото събрание на дружеството е одобрило да бъдат издадени още при учредяването му или впоследствие в резултат на няколко емисии, и които са вписани в устава;

- *емитирани* – реално издадените акции, предназначени за продажба;

- *акции в обращение* – продадените акции, намиращи се при акционерите и притежавани от тях;

- *съкровищни акции*, включващи:

- обратно изкупени акции; и

- емитирани, но непродадени акции, намиращи се в акционерното